

УДК 351.858(=161.2)-049.34|314.151.3:929Б.Гаврилишин
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/64-1-3>

Петро ГАВРИЛИШИН,
orcid.org/0000-0002-1187-9028

кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин, докторант
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) *gavryshp@ukr.net*

ПРАКТИКИ ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ БОГДАНОМ ГАВРИЛИШИНОМ В ЕМІГРАЦІЇ

У даній статті досліджується аспект життя українського науковця та відомого мецената Богдана Дмитровича Гаврилишина (1926–2016), пов'язаний із його досвідом збереження української ідентичності під час перебування в еміграції та серед діаспори.

Подано короткий огляд публікацій, присвячених дослідженню біографії та наукових здобутків Богдана Гаврилишина. Виділяються і описуються характерні практики його національного життя в Канаді, зокрема участь в українському культурному та релігійному житті, розбудові Пласту у Торонто тощо. На основі вивчення залишених мемуарів та інтерв'ю встановлено практики підтримування української ідентичності Богданом Гаврилишином в досліджуваній період. Автор прагне простежити ті обставини і важливі фактори, що вплинули на подальше формування цих стійких практик.

Значна увага приділяється загальній картині подій, можливим варіантам подальшої долі молодої людини після прибуття за кордон в країну поселення. Розглядаються ті складні виклики, що стояли перед українськими емігрантами, які переїхали з поруйнованої Європи до Нового Світу після завершення тривалої Другої світової війни.

Прибувши до Канади працювати лісорубом, він зумів з мінімальним знанням англійської поступити в університет Торонто, будучи студентом створив з канадською україною Леонідою сім'ю і забезпечував її, працюючи за фахом. Обрав не ізоляцію чи асиміляцію, а саме інтеграцію в канадське суспільство. Жив активним громадським життям, зокрема в Пласті, представляв Союз української молоді на загальноканадському рівні та канадську молодь на світовому рівні. Здобуває ступінь мігistra в Центрі навчання менеджменту в Женеві, завдяки чому згодом починає жити і працювати в цій країні.

Описано практики збереження національної ідентичності сім'ї Богдана Гаврилишина у Швейцарії: вживання української мови, запрошення українського священика на Різдво та Великдень, співання колядок, національних пісень тощо.

Ключові слова: Богдан Дмитрович Гаврилишин, емігранти, українська діаспора, Канада, Торонто, інтеграція, національна ідентичність, Швейцарія, Женева.

Petro GAVRYLYSHYN,
orcid.org/0000-0002-1187-9028
Candidate of Historical Sciences,

Associate Professor at the Department of International Relations
Doctoral Student of the Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) *gavryshp@ukr.net*

PRACTICES OF PRESERVING UKRAINIAN IDENTITY BY BOHDAN HAWRLYSHYN IN EMIGRATION

This article examines an aspect of the life of the Ukrainian scientist and famous philanthropist Bohdan Dmytrovych Hawrylyshyn (1926–2016), related to his experience of preserving Ukrainian identity during his stay in exile and among the diaspora.

A brief review of publications dedicated to the study of the biography and scientific achievements of Bohdan Gavrylyshyn is presented. Characteristic practices of his national life in Canada are highlighted and described, in particular, participation in Ukrainian cultural and religious life, development of Plast in Toronto, etc. Based on the study of the memoirs and interviews left behind, Bohdan Gavrylyshyn's practices of maintaining Ukrainian identity in the period under study were established. The author seeks to trace the circumstances and important factors that influenced the further formation of these sustainable practices.

Considerable attention is paid to the general picture of events, possible options for the future fate of a young person after arriving abroad in the country of settlement. The complex challenges faced by Ukrainian emigrants who moved from devastated Europe to the New World after the end of the long World War II are considered.

Arriving in Canada to work as a lumberjack, he managed to enter the University of Toronto with minimal knowledge of English. As a student, he created a family with Canadian Ukrainian Leonida and supported her by working in his profession. He chose not isolation or assimilation, but rather integration into Canadian society. He lived an active public life, in particular in Plast, represented the Union of Ukrainian Youth at the Canadian level and Canadian youth at the global level. Receives a master's degree at the Management Training Center in Geneva, thanks to which he later begins to live and work in this country.

The practices of preserving the national identity of Bohdan Hawrylyshyn's family in Switzerland are described: the use of the Ukrainian language, inviting a Ukrainian priest for Christmas and Easter, singing carols, national songs, etc.

Key words: Bohdan Dmytrovych Hawrylyshyn, emigrants, Ukrainian diaspora, Canada, Toronto, integration, national identity, Switzerland, Geneva.

Постановка проблеми. Завдання збереження української ідентичності ще більше актуалізувалося в час російсько-української війни. Остання привела до різкого збільшення числа громадян України, що опинилися за її межами. В таких умовах їхнім головним завданням є швидка і вдала адаптація в країні прибуття, а питання збереження власної ідентичності, є ризик, може відійти в категорію менш пріоритетних. Це, ймовірно, призводитиме до зменшення контактів з Батьківщиною, адже для їх утримання потрібно докладати зусилля. Одним із найбільш цікавих прикладів підтримки своєї національної ідентичності є Богдан Дмитрович Гаврилишин (1926–2016) – економіст, громадянин Канади, громадський діяч, меценат, член Римського клубу, іноземний член НАН України, почесний консул України в Швейцарії, президент Фонду Богдана Гаврилишина (Віднянський, 2014: 88–89).

Аналіз досліджень та публікацій. Богдан Гаврилишин є знаковою постаттю періоду відновлення української державності. Природньо, що про нього писали ряд дослідників. З українських вчених його інтелектуальні здобутки досліджували Михайло Голянич (Голянич, 2017: 472–474), Олексій Геращенко (Геращенко, 2019: 116–120), біографію описали родичі на Тернопільщині Тетяна Гаврилишин і Володимир Гаврилишин (Гаврилишин, Гаврилишин, 2004: 208–214). З Швейцарії, де він найдовше проживав, про його життя написала Віржині Пуаєттон (Пуаєттон, 2019). Невеликі статті енциклопедичного характеру про Богдана Гаврилишина є в ряді видань (Мельничук, 2002; Віднянський, 2014; Железняк, 2016 та ін.). Однак, у жодній з книг чи статей не повідомляється більш глибока інформація про його досвід збереження української ідентичності під час життя за кордоном.

Мета дослідження. Метою статті є з'ясувати досвід і практики збереження української ідентичності Богданом Гаврилишином в еміграції та діаспорі, аналізуючи його інтерв'ю, мемуари та інші доступні джерела.

Виклад основного матеріалу. Народившись в українській родині у с. Коропець Буцацького

повіту Тернопільського воєводства, в складі II Речі Посполитої, він реалізував незвичну, але досить цікаву кар'єру, що вирізняє його життєвий шлях з поміж інших українських емігрантів. Неймовірна енергія і цікавість до пізнання життя зводили його із провідними світовими лідерами та інтелектуалами. Пересічного громадянина дивує широке коло його знайомств та дружніх стосунків: Андрей Шептицький, Збігнев Бжежинський, Маргарет Тетчер, Романо Проді, Індіра Ганді, Михайло Горбачов, Джордж Сорос, Леонід Кравчук, Леонід Кучма, Віктор Ющенко, Анатолій Кінах, Борис Патон, Іван Дзюба, Мирослав Попович, Любомир Гузар та ін.

Сім'я Дмитра Гаврилишина, що займався як селянською працею так і підприємництвом, складалась із чотирьох дітей, серед яких Богдан був наймолодшим. Батько займався вирощуванням хмелю для browарні у Львові, а також експортував свиней до Данії спільно з одним євреєм. Слід зауважити вплив Дмитра на свого сина: «Мій батько воював у складі австрійської армії під час Першої світової війни й побував у Чехословаччині, Австрії та навіть у Північній Італії. Він помітив, що люди в тих країнах живуть набагато краще, і пов'язував це з вищим рівнем освіти, ніж той, який був у нас у Галичині (Західна Україна). Він прийшов до висновку, що має зробити все, щоб його діти мали змогу отримати найвищу можливу освіту» (Гаврилишин, 2011: 12). Це стало однією з причин переїзду сім'ї ближче до Бучача в поближне с. Жизномир. Там Богдан пішов до початкової школи. Після неї навчався у Буцацькій, Чортківській та Дрогобицькій гімназіях (Гаврилишин, Гаврилишин, 2004: 208).

У серпні 1944 році його насильно забирають на працю до Німеччини: «Праця була важка, харчування мізерне, і єдине про що думав – як це пережити» (Чубай, 2021: 35). В 1945 р., після завершення військових дій у Європі, перебуває в Баварії у таборах для переміщених осіб. Тут йому вдалося відшукати своїх родичів, долучитись до Пласту, здолати хворобу шлунка, закінчити повну середню освіту і навіть попрацювати в одному

з таборів директором з постачання. Наприкінці літа 1947 р. відправляється до Канади з групою української молоді працювати лісорубом (Гаврилишин, Дзюба, 1995: 36).

Один із найбільш вдалих прикладів збереження національної ідентичності проявила українська громада Канади, що посідає друге місце за чисельністю українців, що проживають за межами України. Також канадійська українська етнічна група, в порівнянні з українцями інших країн, впевнено займає перше місце за своєю активністю у розвитку громадського, культурного та духовного життя (Кондрашевська, 2017: 64).

Так, у своїх спогадах Богдан Гаврилишин розповідає цікаву особливість українських лісорубів у Канаді, яких законтрактували у Німеччині в таборах Ді-Пі: «Наша група відрізнялася від канадських лісорубів. Для нас лісорубство було лише способом дістатися до Канади, потім заощадити гроші: комусь із нас для того, щоб продовжити навчання, а іншим – щоб поїхати в місто і знайти там пристойну роботу. Ми швидко організувалися. Передплатили кілька українських газет, робили вирізки з цікавими статтями, наклеювали їх на дошку, і таким чином у нас була «жива газета». Ми також змайстрували хреста біля нашого табору і кожної неділі проводили імпровізовані богослужіння» (Гаврилишин, 2011: 49–50).

У 1992 р. під час розмови з Іваном Дзюбою вчений пригадав свій дуже цікавий студентський досвід моделювання життя мігрантів в Канаді, що допоміг йому обрати свій шлях в цій країні: «Ще під час навчання в університеті Міністерство імміграції мене запросило на конференцію для «існуючих» і «новоканадійців». Я вже в той час питав себе, як мені сприймати цю нову країну: чи вона має бути моєю країною, чи асимілюватися або ізолюватися в цій країні. Цю конференцію дуже мудро провели. Наша дискусійна група показала цю проблему пантомімою: три альтернативи. Перша – «канадійці» сидять при столі, оглядають предмети канадійського мистецтва, а на підлозі сидять «китайці», і від часу до часу дивляться одні на других досить вороже, сцена так і залишається. Так ми представили ізоляцію. Другий акт починається так само, але за якийсь час «канадійці» при столі стають досить лютими, підходять до «китайців», піднімають їх, стягають їхні китайські убрання і насильно ставлять до стола і примушують дивитись на їхнє канадійське мистецтво. Це – асиміляція. Третій починається так само, однак за деякий час «китайці» починають придивлятися до канадійського столу, а «канадійці» придивляються до предметів китай-

ського мистецтва, і скоро сідають до одного столу, де «китайці» розкладають також своє мистецтво, але скидають своє китайське убрання. Це – інтеграція. І так я ще в студентські роки вирішив, що на ізоляцію я не піду, асиміляція також не для мене, а єдиний підхід, що може бути, – це інтеграція. Я збережу свою ідентичність, свою українську специфіку, але ввійду в канадійський світ як активний член суспільства» (Гаврилишин, Дзюба, 1995: 42–43).

Про цей ж самий досвід віднаходимо інформацію і в його спогадах «Залишаюсь українцем»: «Це зобразило процес інтеграції, де етнічні меншини могли брати участь у всіх сферах життя країни, одночасно підтримуючи свої культурні, кулінарні, мовні та інші традиції, цим роблячи країну різноманітнішою і, як наслідок, багатшою. Пізніше я спостерігав таку ізоляцію в житті, гетто існували у багатьох країнах, особливо в Європі. Асиміляція була методом, яку використовували в США, так званий «стоплювальний котел». Це добре діяло на більшість білих іммігрантів. Але ця метода не була успішною стосовно темношкірих американців, а пізніше – іспаномовних американців» (Гаврилишин, 2011: 62).

У 1996 р., на запитання як українці зуміли зберегти рідну мову на чужині, коли це так важко зробити ще й досі в Україні, Богдан Гаврилишин журналістці відповів: «Знаєте, здебільшого виїжджали за кордон люди з Галичини, з Західної України. Виїжджали за Польщі, за Австро-Угорської імперії і дуже багато після Другої світової війни. Тамтешнім українцям було якось легше уникнути депортації народів. Це мало позитивний ефект, бо українська мова в Західній Україні збереглася більше, ніж у деяких південно-східних регіонах, на яких згубно позначилася дискримінація з боку російсько-радянського режиму. Це перший факт. Другий. Наші люди дуже релігійні й майже першого ж року ставили свої церкви, а при церкві засновували суботню чи недільну школу. А що наша мова, наша культура була під загрозою саме в Україні, то українці в еміграції свідомо, і навіть дуже, а хто й навіть підсвідомо, керувалися засадою, що своє ми мусимо зберегти. І заклали не тільки церкви, а й започатковували всілякі молодіжні організації, зокрема Пласт, який відіграв дуже важливу роль. Влаштували пластові табори, де плекалося все українське. Були й інші молодіжні організації. При українських університетах засновувано студентські клуби, я сам пам'ятаю, як ми це робили» (Василіук, 1996: 6).

Так, Богдан Гаврилишин брав участь в установчих зборах Пласту в Торонто, організованих

4 квітня 1948 р. пластуном Андрієм Хараком. На них майбутнього науковця обрано головою, а Софія Ярмолук (згодом Скрипник) стала писарем. Уже 23 травня 1948 р. проведено першу організаційну зустріч станиці в Торонто. Андрій Харак був обраний станичним, Богдан Гаврилишин зайняв позицію референта, Ліда Вахнянин – референтки. Допоки станиця здобула свою домівку, вона поклядалася на підтримку інших в організації місць для таборування влітку. Так, їм сприяли отці Василіяни у Гримсбі, монахи-студити у Вудстоку та окремі українські фермери. В результаті вже у 1949 р. був організований перший новацький табір керівництвом Антоніни Горохович. Розвиток торонтського пластування посприяв переміщенню головної канцелярії Пласту (осідку Крайової пластової станиці) з Вінніпегу до Торонто і перетворенню місцевої станиці на найбільшу у Канаді. Хоча історично у Вінніпезі була відкрита перша пластова станиця і розташовувався осідок Уповноваженого Пласту в Канаді (Субтельний, 2019: 286).

Майбутній вчений, вступивши до університету Торонто проявляв значну громадську активність та був схильний до налагодження співпраці між різноманітними структурами, вбачаючи у цьому потенціал розвитку: «Також у той час я створив університетський клуб студентів-українців. Ми почали відновлювати Пласт, я пробував нав'язати взаємини із спілкою канадійських скаутів, думав, що український Пласт зміг би зберегти українську мову в своїх куренях і станицях, але належатиме до Канадійської асоціації скаутів. Проти цього протестували деякі українські жінки, мовляв, «Гаврилишин хоче запродати душі українських дітей за те, щоб йому дали університетський диплом». Після двох років як я закінчив університет, думки про мої наміри стосовно Пласту змінилися» (Гаврилишин, Дзюба, 1995: 43–44).

Після II курсу навчання в університеті, 10 червня 1950 р. в Торонто Богдан Гаврилишин жениться на Леоніді Петрівні Гайовській, що народилась в Едмонтоні в сім'ї українців. Познайомився з нею завдяки Пласту, членкинею якого вона теж була: «Одного дня я повів групу пластунок, більшість з яких були уродженками Канади, на прогулянку. Дівчата йшли за мною з захоплюючим щebetом. Здавалося, чомусь я їм подобався. Серед них була моя майбутня дружина, Лені (Леоніда) Гайовська. Вона, як і інші дівчата, поглядала на мене. Я був у скаутській уніформі й білих порваних шкарпетках, які виказували мою бідність. Мабуть, Лені стало шкода ме не і вона забажала відремонтувати мої шкарпетки. Ми зустрічалися раніше в Народ-

ному Домі (українському домі культури); я бачив, як вона співала в хорі» (Гаврилишин, 2011: 57–58; 64). У нього з дружиною Леонідою народилося троє дітей і семеро внуків.

У тому ж інтерв'ю 1992 р. на прохання Івана Дзюби розповісти про українське життя в Швейцарії Богдан Гаврилишин відповів: «У Швейцарії українців дуже мало, менше ніж 100. Перед першою світовою війною українців було більше, бо студенти з України приїжджали на навчання до Женеви. Після революції приїхали емігранти, але вони повийжджали до інших країн або постарилися та повмирили. Тепер існує Товариство українців у Швейцарії, воно проводить деяку роботу. Велику вагу мало святкування тисячоліття хрещення України, яке проводило Товариство» (Гаврилишин, Дзюба, 1995: 73). Втім, все ж було з ким поговорити українською мовою: «Ми приятелювали з родиною Нижанківських, у яких були діти того самого віку, що наші. По роботі я мав контакти з деякими людьми, що приїжджали з України... Коли я тільки приїхав до Женеви, я поцікавився, хто там з українців живе і що робить, крім тих людей, з якими зустрічався. Я пішов до університетської бібліотеки, передивився картотеку. В Женеві була велика російська еміграція, досить численна єврейська еміграція, а з України була дуже скромненька, але твори Драгоманова в бібліотеці збереглися» (Гаврилишин, Дзюба, 1995: 74–75).

Донька Богдана Гаврилишина Патриція Шморгун-Гаврилишин, на наше запитання як її батько ставився до релігії та Церкви, адже він ж був греко-католиком, дружина православна, а проживав у кальвіністській Женеві, відповіла наступне: «Від дитинства для нього є важливою українська церква. Він щороку запрошував українського священика (без різниці греко-католицького чи православного). Хором були ми. Для нього дуже була важлива віра. Він старався підтримати церкву. Він нам передав, що вірити важливо, молитися важливо, що українська релігія важлива. В мене був досвід в усіх церквах, окрім мусульманських. І він був відкритим до цього. Казав, іди подивись, як там. Він якось вірив, що ти маєш мати критичну думку. Він нам дав фундамент віри в Бога. І передав концепцію. Причастя, віри» (НЕАФШМВ ПНУ ім.В.Стефаніка, ф. 3, оп. 1, спр. 1: 4–5).

Науковець залишив нам цікавий опис збереження української ідентичності в Канаді: «Я можу навести два цікаві й для мене самого трошки дивні факти на прикладі власної родини. Батьки моєї дружини народжені в Канаді (хоч їхні батьки, одна лінія, виїхали з України), і ніколи України не

бачили, і хоч батько моєї дружини займався страхуванням, але від 20 до 80 років свого життя писав вірші українською мовою. Писав тільки про Україну, про яку дещо знав із прочитаних книжок, а в основному – з розповідей батьків. Другий факт: коли моя дружина вперше відвідала зі мною 1971 року Україну (більшу частину життя ми прожили у Швейцарії) і завітали до мого рідного села, і ми вийшли з машини й побачили мою рідню, перше її речення було: я належу цій землі. То було перше, що вона відчула в Україні. Навіть її батьки не бачили України, а вдома ми говорили здебільшого англійською, бо з цією мовою був пов'язаний мій фах, і жили далеко від українського середовища, у Швейцарії чи у північному Квебеку, де взагалі не було українців, і ось тобі масш: «Я належу цій землі». Однак слід сказати, що нині в еміграції загалом пригасає почуття морального обов'язку щодо своєї прабатьківщини, обов'язку зберігати пам'ять про неї. Що ж до мене, то я завжди відчував себе зобов'язаним зберігати все своє і дбати про нього» (Василюк, 1996: 5).

В інтерв'ю для журналу «Наша Перспектива» 2015 р., на запитання чи важко українцям пробивати власний шлях у світі, залишаючись при цьому українцем, вчений відповів: «Мені пощастило, я пізнав світ, був, як кажуть, громадянином світу, у кожному разі добре знаною людиною у світі. У той час, справді, у світі дуже мало знали про Україну, навіть німці, які втратили два мільйони своїх солдатів в Україні, називали Україну «Русьланд». Я мав добру освіту, дуже цікавився проблематикою світу і завдяки самовпевненості, а особливо почуттям власної гідності та гордості за своє українство, яке я підкреслював при кожній нагоді, мене сприймали дуже позитивно» (Чубай, 2021: 35).

У 1996 р. в інтерв'ю для видання «Кур'єр ЮНЕСКО» на питання які проблеми найбільше викликають турботу в українській діаспори сьогодні, Богдан Гаврилишин відповів: «Я не компетентний настільки, щоб вичерпно на це відповісти, бо не вважаю себе за належного до діаспори. Я жив поза скупченнями емігрантів. Серед діаспори я жив тільки в Торонто з 1948 по 1954 рік. Духовний зв'язок був з Україною, а не з діаспорою. Людей з діаспори хвилює, що Україна не така, як вони собі уявляли, вони не розуміють гаразд України, бо тут не живуть. Я ніколи собі не уявляв, щоб Україна взяла собі за взірць якусь

одну країну: вона може з однієї країни взяти щось одне, з іншої – друге» (Василюк, 1996: 7). У різних виданнях та всесвітній павутині інтернету про Богдана Гаврилишина пишуть як діяча з діаспори, тому вважаємо, що його можна позиціонувати як представника еміграції так і діаспори, що ніколи не втрачав, принаймі духовний, зв'язок з Батьківщиною.

Після виходу на пенсію науковець приймає рішення працювати для України. Вчений прагнув застосувати свій значний досвід та напрацьовані контакти. В Україні він засновує такі відомі та діючі досі інституції як Міжнародний інститут менеджменту в Києві, Міжнародний фонд «Відродження», та Міжнародний центр перспективних досліджень. Також працює радником президента Леоніда Кравчука і трьох прем'єр-міністрів, допомагаючи їм налагоджувати потрібні контакти із представниками еліт різних держав (Пуаєттон, 2019: 116–127). Зрештою розчарувавшись в провідних українських політиках, меценат у 2010 р. створює Благодійний Фонд Богдана Гаврилишина, метою якого є приготування молоді, яка б трансформувала Україну (Історія; Місія). Наступного року після смерті вченого його дітьми і дружиною фонд було перезасновано, і він продовжив свою діяльність.

Висновки. Богдан Гаврилишин опинившись за кордоном, не відрікся від своїх рідних коренів. Він відкинув ізоляцію чи тим більше асиміляцію, вибравши інтеграцію в іноетнічне суспільство. Вчений створив сім'ю з канадійською україночкую та зберігав у своїй сім'ї національну ідентичність незалежно від місця проживання, незалежно від того була це Канада чи Швейцарія. Практиками відтворення українськості були участь в українських великих релігійних святах, співання церковних та національних пісень, вживання української мови вдома, підтримка контактів з іншими українцями у Швейцарії. Являючись відомим представником української еміграції і діаспори, Богдан Гаврилишин зберіг власну українську ідентичність та зумів наприкінці 1980-х рр. повернутися на Батьківщину, де влився в суспільство в період відновлення незалежності України. створивши ряд важливих інституцій. Свідченням успішності такого підходу є те, що діти вченого вважають себе українцями, продовжили роботу благодійного фонду батька після його смерті та активно допомагають зараз Україні в час російсько-української війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василюк Н. Інтерв'ю з Богданом Гаврилишином «Я належу цій землі...». *Кур'єр Юнеско*. 1996. грудень. С. 4–9.
2. Віднянський С. Гаврилишин Богдан Дмитрович. *Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник*. Вип. 5. Біографічна частина: А–М / відп. ред. М. М. Варварцев. Київ : Інститут історії України НАН України, 2014. С. 88–89.
3. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: Доповідь Римському Клубові. : 3-тє вид., допов. Київ : Пульсари. 2009. 248 с.
4. Гаврилишин Б. Залишаюсь українцем: спогади. Київ : Пульсари, 2011. 288 с.
5. Богдан Гаврилишин – Іван Дзюба. Діалог. Київ : Вид. Укр. Всесвіт. Координац. Ради та Респ. асоц. українознавців, 1995. 159 с. (Додаток до журналу «Сучасність» 1995. Січень, ч. 1).
6. Гаврилишин Т.Ю., Гаврилишин В.П. Коропець. Історія і спогади. Тернопіль : Воля, 2004. 240 с.
7. Железняк М. Гаврилишин Богдан Дмитрович. *Енциклопедія Сучасної України* / ред.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. Т. 5. URL : <https://esu.com.ua/article-27985> (дата звернення: 26.12.2022).
8. Історія фонду. URL : <http://bhfoundation.com.ua/ourfoundation/history.html> (дата звернення: 26.12.2022).
9. Кондрашевська Ю. Проблема збереження національної ідентичності української діаспори (на прикладі українців Канади в другій половині ХХ ст.). *Схід*. 2017. № 1. С. 64–69.
10. Науковий етнографічний архів Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (НЕАФІПМВ ПНУ ім.В.Стефаника). Ф.3. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 5.
11. Місія. URL : <https://bhfamily.org/> (дата звернення: 26.12.2022).
12. Мельничук Б. Гаврилишин Богдан-Володимир Дмитрович. *Тернопільський енциклопедичний словник* : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004. Т. 1: А–Й. С. 315–316.
13. Пуаеттон В. Невтомний мандрівник Богдан Гаврилишин : біогр. / пер. з франц. І. Відлер. Київ : Славутич-Дельфін, 2015. 144 с.
14. Субтельний О. Пласт. Унікальна історія українського скаутського руху. Торонто : Пластове Видавництво «Plast Publishing Inc.», 2019. 440 с.
15. Чубай В. Богдан Гаврилишин: «Не національність людини прокладає стежку до певних успіхів, а почуття національної гідності, хоч би якою була ваша національність» : запис інтерв'ю 2015 р. *Наша Перспектива*. № 35, січень-грудень 2021. С. 34–37.

REFERENCES

1. Vasyliuk N. Interview z Bohdanom Havrylyshynom “Ia nalezhu tsii zemli...” [Interview with Bohdan Gavrylyshyn “I belong to this land...”]. *Kurier Yunesko*. 1996. hruden. S. 4–9 [in Ukrainian].
2. Havrylyshyn Bohdan Dmytrovych [Havrylyshyn Bohdan Dmytrovych]. *Ukraina v mizhnarodnykh vidnosynakh. Entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk*. Vypusk 5. Biohrafichna chastyina: A-M / vidp. red. M. M. Varvartsev. Kyiv : Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2014. P. 88–89 [in Ukrainian].
3. Havrylyshyn B. Do efektyvnykh suspilstv: Dorohovkazy v maibutnie: dop. Rysmskomu Klubovi [Towards More Effective Societies: Road Maps to the Future]. vyd. 3-tie, dopov. Kyiv : Pulsary, 2009. 248 p. [in Ukrainian].
4. Havrylyshyn B.D. Zalyshaius ukraintsem: spohady [Remain Ukrainian: memories]. Kyiv : Pulsary, 2011. 288 p. [in Ukrainian].
5. Bohdan Havrylyshyn – Ivan Dziuba. Dialoh [Dialogue]. Kyiv : Vyd. Ukr. Vsesvit. Koordynats. Rady ta Resp. asots. ukrainoznavtsiv, 1995. 159 p. (Dodatok do zhurnalu “Suchasnist” 1995. Sichen, ch. 1). [in Ukrainian].
6. Havrylyshyn T.I., Havrylyshyn V.P. Koropets. Istoriia i spohady [Koropets. History and memories]. Ternopil : Volia, 2004. 240 p. [in Ukrainian].
7. Zhelezniak M. Havrylyshyn Bohdan Dmytrovych [Havrylyshyn Bohdan Dmytrovych]. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy [elektronna versiiia]* / red.:I.M. Dziuba, A.I. Zhukovskiy, M.H. Zhelezniak ta in.; NAN Ukrainy, NTSh. Kyiv : Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2016. T. 5. URL : <https://esu.com.ua/article-27985> (accessed : 26.12.2022) [in Ukrainian].
8. Istoriia fondu. [History of the fund]. URL : <http://bhfoundation.com.ua/ourfoundation/history.html> (accessed: 26.12.2022) [in Ukrainian].
9. Kondrashevskya Yu. Problema zberezhennia natsionalnoi identychnosti ukrainskoi diaspory (na prykladi ukraintsv Kanady v druhii polovyni KhKh st.) [The problem of preserving the national identity of the Ukrainian diaspora (on the example of Ukrainians in Canada in the second half of the 20th century)]. *Shhid*. 2017. № 1. P. 64–69. [in Ukrainian].
10. Naukovyi etnohrafichniy arkhiv Fakultetu istori, politolohii i mizhnarodnykh vidnosyn Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stefanyka (NEAFIPMV PNU im.V.Stefanyka) [Scientific ethnographic archive of the Faculty of History, Political Science and International Relations of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University]. F.3. Op. 1. Spr. 1. Ark. 5. [in Ukrainian].
11. Misiia [Mission]. URL : <https://bhfamily.org/> (accessed: 26.12.2022) [in Ukrainian].
12. Melnychuk B. Havrylyshyn Bohdan-Volodymyr Dmytrovych [Havrylyshyn Bohdan-Volodymyr Dmytrovych]. *Ternopilskiy entsyklopedychniy slovnyk* : u 4 t. / redkol.: H. Yavorskyi ta in. Ternopil : Vydavnycho-polihrafichniy kombinat “Zbruch”, 2004. T. 1: A–Y. P. 315–316 [in Ukrainian].

13. Puaietton V. Nevtomnyi mandrivnyk Bohdan Havrylyshyn [Tireless traveler Bohdan Hawrylyshyn]: biohr. / per. z frants. I. Vidler. Kyiv : Slavutych-Delfin, 2015. 144 p. [in Ukrainian].

14. Subtelnyi O. Plast. Unikalna istoriia ukrainskoho skautskoho rukhu [The unique history of the Ukrainian scout movement]. Toronto : Plast Publishing Inc., 2019. 440 p. [in Ukrainian].

15. Chubai V. Bohdan Havrylyshyn: “Ne natsionalnist liudyny prokladaie stezhku do pevnykh uspikhiv, a pochuttia natsionalnoi hidnosti, khoch by yakoiu bula vasha natsionalnist” [Bohdan Hawrylyshyn: “It is not a person’s nationality that paves the way to certain successes, but a sense of national dignity, no matter what your nationality is”] : zapys interviu 2015 r. *Nasha Perspektyva*. № 35, sichen-hruden 2021. P. 34–37 [in Ukrainian].